

Ὁ λόγος τούτου εὑρίσκεται ἐν τῷ σχηματισμῷ τῆς διανοίας ἡμῶν, ἣτις εἶναι καμωμένη διὰ νὰ δρᾷ ἐκ τῶν ἔξω ἐπὶ τῆς βλῆς καὶ δὲν τὸ ἐπιτυγχάνει εἰμὴ ἐνεργοῦσα εἰς τὸν ροῦν τοῦ πραγματικοῦ στιγμιαίας τομᾶς, ὧν ἐκάστη ἀποβαίνει, ἐν τῇ στερεότητί της, ἀπεριορίστως ἀποσυνθέσιμος. Μὴ ἀντιλαμβανομένη ἐν ὁργανισμῷ τινι εἰμὴ μέρη ἑξώτερα ἄλλων μερῶν, ἡ νόησις δὲν κατέχει ἐκλογὴν εἰμὴ μεταξὺ δύο συστημάτων ἐξηγήσεως: ἢ θὰ θεωρήσῃ τὴν ὁργάνωσιν ἀπείρως περίπλοκον (καί, ὡς ἐκ τούτου, ἀπείρως σοφὴν) διὰ τυχαῖόν τι ἄθροισμα, ἢ θὰ τὴν ἀναγάγῃ εἰς τὴν ἀκατάληπτον ἐπίδρασιν ἑξωτερικῆς τινος δυνάμεως συναθροισάσης τὰ στοιχεῖα. Ἀλλ' ἡ πολυπλοκὴ αὕτη εἶναι ἔργον τῆς νοήσεως καὶ ἡ ἀκαταληψία αὕτη εἶναι ἐπίσης ἔργον της. Προσπαθήσωμεν νὰ ἴδωμεν, ὅχι πλέον διὰ τῶν ὀφθαλμῶν μόνῃς τῆς διανοίας, ἣτις δὲν ἀντιλαμβάνεται εἰμὴ τὸ ὅλως τετελεσμένον καὶ παρατηρεῖ ἑξωθεν, ἀλλὰ νὰ ἴδωμεν διὰ τοῦ πνεύματος, θέλω νὰ εἶπω διὰ τῆς ἱκανότητος ἐκείνης ἣτις εἶναι συμφυὴς τῇ ἱκανότητι τοῦ δρᾶν καὶ ἀναδύσει, τρόπον τινά, ἐκ τῆς ἀναδιπλώσεως τοῦ βούλεσθαι ἐφ' ἑαυτοῦ. Τὸ πᾶν θὰ ἐπανατεθῇ εἰς κίνησιν καὶ τὸ πᾶν θ' ἀναλυθῇ εἰς κίνησιν. Ἐκεῖ ὅπου ἡ νόησις, ἀσκουμένη ἐπὶ τῆς ὑποτιθεμένης σταθερᾶς εἰκόνης τῆς ἐν πορείᾳ δράσεως, μᾶς ἐδείκνυε μέρη ἀπείρως πολλαπλᾶ καὶ τάξιν τινὰ ἀπείρως σοφὴν, θὰ εἰκάσωμεν ἀπλὴν τινὰ προχώρησιν, δρᾶσιν τινὰ γιγνομένην διὰ μέσου δράσεώς τινος τοῦ αὐτοῦ εἶδους φθειρομένης, τέλος κάτι ὡσάν τὴν τροχίαν, τὴν ὁποίαν χαράσσει ὁ τελευταῖος πύραυλος τοῦ πυροτεχνήματος μεταξὺ τῶν ἐπαναπιπτόντων ὑπολειμμάτων τῶν σθεσθέντων ἤδη πυραύλων.

Ἀπὸ τῆς ἀπόψεως ταύτης θὰ διασαφηνισθῶσι καὶ θὰ συμπληρωθῶσιν αἱ γενικαὶ παρατηρήσεις, τὰς ὁποίας προαισθανόμεθα περὶ τῆς ζωῆς. Θὰ ἐμφανισθῇ σαφέστερον ὅ,τι ὑπάρχει τὸ συμπτωματικόν καὶ ὅ,τι τὸ τυχαῖον ἐν τῇ ἐξελίξει ταύτῃ.

Ἡ ζωτικὴ φορὰ, περὶ τῆς ὁποίας ὁμιλοῦμεν, ἔγκειται, ἐν συνόψει, εἰς ἀνάγκην δημιουργίας. Δὲν δύναται νὰ δημιουργήσῃ ἀπολύτως, διότι συναντᾷ πρὸ αὐτῆς τὴν βλῆν, δηλαδὴ τὴν ἀντίστροφον τῆς ἰδικῆς της κίνησιν. Ἀλλὰ δράττεται τῆς βλῆς ταύ-

της, ἥτις εἶναι αὐτὴ ἡ ἀναγκαιότης, καὶ τείνει νὰ εἰσαγάγῃ ἐν αὐτῇ τὸ μέγιστον δυνατόν ποσὸν ἀπροσδιοριστίας καὶ ἐλευθερίας. Πῶς ἐπιλαμβάνεται αὐτοῦ ;

Ζῶόν τι, ἰστάμενον εἰς ὑψηλὴν βαθμίδα ἐν τῇ ζωϊκῇ σειρᾷ, δύναται νὰ παρασταθῇ συλλήδωδον, ὡς ἐλέγομεν, δι' ἐνὸς νευρικοῦ αἰσθητηριοκινητηρίου συστήματος, τεθειμένου ἐπὶ συστημάτων πεπτικοῦ, ἀναπνευστικοῦ, κυκλοφοριακοῦ κ.λ.π. Ἐὰ τελευταῖα ταῦτα ἔχουσιν ὡς ρόλον νὰ τὸ ἀποκαθαίρωσι, νὰ τὸ ἐπαγορθῶσι, νὰ τὸ προστατεύωσι, νὰ τὸ καθιστῶσιν ἕσον τὸ δυνατόν ἀνεξάρτητον τῶν ἐξωτερικῶν περιστάσεων, ἀλλ' ὑπὲρ πάντων ἄλλων, νὰ τῷ προμηθεύωσι τὴν ἐνέργειαν, τὴν ὁποῖαν τοῦτο θὰ καταναλώσῃ εἰς κινήσεις. Ἡ αὐξουσα, λοιπόν, πολυπλοκὴ τοῦ ὁργανισμοῦ ὀφείλεται θεωρητικῶς (παρὰ τὰς ἀναριθμήτους ἐξαιρέσεις, ἀποδοτέας εἰς συμπτώσεις τῆς ἐξελίξεως) εἰς τὴν ἀναγκαιότητα ὅπως καταστῇ πολύπλοκον τὸ νευρικὸν σύστημα. Ἐκάστη πολυπλοκὴ οἷουδ' ἂν ποτε μέρους τοῦ ὁργανισμοῦ συνεπιφέρει, ἄλλως τε, πολλὰς ἄλλας, διότι πρέπει τὸ ἴδιον τοῦτο μέρος νὰ ζήσῃ, πάσης μεταβολῆς ἐν τινὶ σημείῳ τοῦ σώματος ἐχούσης πανταχοῦ τὴν ἀντανάκλασιν της. Ἡ πολυπλοκὴ ὅθεν θὰ δύναται νὰ βαλῇ ἐπ' ἀπειρον καθ' ὅλας τὰς διευθύνσεις· ἀλλ' ἡ πολυπλοκὴ τοῦ νευρικοῦ συστήματος εἶναι ἡ προσδιορίζουσα τὰς λοιπὰς, δικαίῳ, ἂν μὴ καὶ πράγματι πάντοτε. Ἡδὴ, εἰς τί συνίσταται ἡ πολυπλοκὴ αὐτοῦ τούτου τοῦ νευρικοῦ συστήματος; Εἰς ταυτόχρονον ἀνάπτυξιν τῆς αὐτοματικῆς ἐνεργητικότητος καὶ τῆς θεληματικῆς ἐνεργητικότητος, τῆς πρώτης προμηθευούσης εἰς τὴν δευτέραν ἰδιάζον τι ὄργανον. Οὕτως, ἐν ὁργανισμῷ, οἷος ὁ ἡμέτερος, ὑπάρχει σημαντικὸς ἀριθμὸς κινητηρίων μηχανισμῶν ἐστημένων ἐν τῷ μυελῷ καὶ ἐν τῷ βολβῷ, μὴ ἀναμενόντων εἰμὴ ἐν σημείῳ διὰ ν' ἀφήσωσιν ἐλευθέραν τὴν ἀντιστοιχοῦσαν ἐκάστῳ πράξιν· ἡ βούλησις χρησιμοποιεῖται, εἰς μερικὰς μὲν περιπτώσεις διὰ νὰ στήσῃ αὐτὸν τοῦτον τὸν μηχανισμόν, εἰς δὲ τὰς λοιπὰς διὰ νὰ ἐκλέγῃ τοὺς μηχανισμοὺς ἐξαπολύσεως, τὸν τρόπον συνδυασμοῦ αὐτῶν καὶ τὴν στιγμὴν τῆς ἐξαπολύσεως. Ἡ βούλησις ἐνὸς ζώου εἶναι ἐπὶ τοσοῦτον δραστικώτερα, ἐπὶ τοσοῦτον ἐντονωτέρα ἐπίσης, ἐφ' ὅσον ἔχει νὰ ἐκλέξῃ μεταξὺ μεγαλυτέρου ἀριθμοῦ τοιούτων μηχανισμῶν, ἐφ' ὅσον τὸ σταυροδρόμιον, εἰς ὃ διασταυροῦνται ὅλαι αἱ κινητήριαι ὁδοί, εἶναι πολυπλοκώτερον, ἢ, ἐν ἄλλοις λόγοις, ἐφ' ὅσον ὁ ἐγκέφαλος

του ἔχει φθάσῃ εἰς ἀξιολογωτέραν ἀνάπτυξιν. Οὕτως, ἡ πρόοδος τοῦ νευρικοῦ συστήματος ἐξασφαλίζει εἰς τὴν πρᾶξιν αὐξουσας ἀκρίδειαν, αὐξουσας ποικιλίαν, αὐξουσας ἀποτελεσματικότητας καὶ ἀνεξαρτησίαν. Ὁ ὁργανισμὸς συμπεριφέρεται ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον ὡς ἂν ἦτο μηχανὴ τις ἐνεργείας, ἀνασυγκροτούμενη ἐξ ὀλοκλήρου ἐν ἐκάστη νέα δράσει καὶ ὡς ἂν ἦτο ἐξ ἐλαστικοῦ, δυναμένη ἀνὰ πᾶσαν στιγμὴν ν' ἀλλάξῃ μορφήν καθ' ὅλα τὰ μέρη αὐτῆς. Ἀλλὰ καὶ πρὸ τῆς ἐμφανίσεως τοῦ νευρικοῦ συστήματος, πρὸ ἀκρόμῃ καὶ τοῦ σχηματισμοῦ τοῦ καθαυτοῦ εἰπεῖν ὁργανισμοῦ, ἤδη ἐν τῇ ἀδιακρίτῳ μάζῃ τῆς ἀμοιβάδος ἐξεφαίνετο ἡ οὐσιώδης αὕτη ιδιότης τοῦ ζωϊκοῦ βίου. Ἡ ἀμοιβάς μετασχηματίζεται κατὰ διευθύνσεις μεταβλητάς· ὀλοκλήρος λοιπὸν ἡ μᾶζα αὐτῆς ἐπιτελεῖ ὅ,τι ἡ διάκρισις τῶν μερῶν τοῦ ὁργανισμοῦ θὰ ἐντοπίσῃ παρὰ τῷ ἀνεπτυγμένῳ ζῳῷ εἰς τὸ αἰσθητηριοκινητήριον σύστημα. Μὴ ἐπιτελοῦσα δὲ τοῦτο εἰμὴ κατὰ ὑποτυπώδη τρόπον, εἶναι ἀπηλλαγμένη τῆς πολυπλοκῆς τῶν ἀνωτέρων ὁργανισμῶν· δὲν ὑπάρχει παρ' αὐτῇ καμμία ἀνάγκη ὥπως τὰ βοηθητικά στοιχεῖα μεταδιδάξωσιν εἰς τὰ νευρικά στοιχεῖα ἐνέργειαν πρὸς κατανάλωσιν· ἀδιαίρετον τὸ ζῶον κινεῖται καὶ ἀδιαίρετον ἐπίσης προμηθεύεται ἐνέργειαν, τῇ μεσολαβήσει ὁργανικῶν οὐσιῶν, τὰς ὁποίας ἀφομοιώνει. Οὕτως, εἴτε εἰς τὴν κατωτάτην εἴτε εἰς ἀνωτάτην βαθμίδα τῆς ζωϊκῆς σειρᾶς τοποθετηθῇ τις, εὐρίσκει πάντοτε ὅτι ὁ ζωϊκὸς βίος συνίσταται εἰς: α) ἐφοδιάζεσθαι με προμήθειάν τινα ἐνεργείας 2) καταναλίσκειν αὐτήν, τῇ μεσολαβήσει ὕλης τινὸς ὅσον τὸ δυνατόν πειθηνίου, κατὰ διευθύνσεις μεταβλητάς καὶ ἀπροδλέπτους.

Ἦδη, πόθεν προέρχεται ἡ ἐνέργεια; Ἐκ τῆς καταπινομένης τροφῆς, διότι ἡ τροφή εἶναι εἶδος τι ἐκρηκτικοῦ, τὸ ὁποῖόν δὲν ἀναμένει εἰμὴ τὸν σπινθῆρα διὰ ν' ἀπολύσῃ τὴν ἀποθηκευμένην ἐν αὐτῷ ἐνέργειαν. Ποῖος παρεσκεύασε τὸ ἐκρηκτικὸν τοῦτο; Ἡ τροφή δυνατόν νὰ εἶναι ἡ σὰρξ ζώου τινός, τὸ ὁποῖον θὰ ἔχῃ τραφῇ μὲ ἄλλα ζῶα, καὶ οὕτω καθεξῆς· ἀλλ' εἰς τὸ τέλος θὰ καταλήξῃ τις εἰς τὸ φυτόν. Αὐτὸ μόνον συλλέγει πραγματικῶς τὴν ἡλιακὴν ἐνέργειαν. Τὰ ζῶα οὐδὲν ἄλλο εἰμὴ τὴν δανείζονται παρ' αὐτοῦ, ἢ ἀπ' εὐθείας, ἢ διὰ μεταδιβάσεως πρὸς ἄλληλα. Πῶς τὸ φυτὸν ἀποθήκευσε τὴν ἐνέργειαν ταύτην; Διὰ τῆς χλωροφυλλικῆς λειτουργίας, πρὸ παντός, δηλαδή διὰ χημισμοῦ τινός

sui generis, τοῦ ὁποίου δὲν ἔχομεν τὴν κλεῖδα καὶ ὅστις δὲν ὁμοιάζει πιθανῶς μὲ τὸν χημισμόν τῶν ἐργαστηρίων μας. Ἡ ἐργασία αὕτη συνίσταται εἰς τὸ χρησιμοποιεῖν ἡλιακὴν ἐνέργειαν πρὸς λήψιν τοῦ ἀνθρακος ἐκ τοῦ ἀνθρακικοῦ ὀξέος καί, ἐκ τούτου, ἀποθηκεύειν τὴν ἐνέργειαν ταύτην, ὅπως θὰ ἀποθήκευέ τις τὴν ἐνέργειαν ἐνὸς ὑδροφόρου, μεταχειριζόμενος αὐτὸν πρὸς πλήρωσιν μιᾶς ὑπερχειμένης δεξαμενῆς· τὸ ὕδωρ, ἅπαξ ἀνελθόν, θὰ δύναται νὰ θέσῃ εἰς κίνησιν, ὅπως καὶ ὁπόταν θελήσῃ τις, ἓνα μῦλον, ἢ μίαν τουρμπίναν. Ἐκαστον ἄτομον τοῦ ληφθέντος ἀνθρακος παριστᾷ κάτι ὡσὰν τὴν ἀνύψωσιν τοῦ βάρους τούτου ὕδατος, ἢ ὡσὰν τὴν τάσιν μιᾶς ἐλαστικῆς κλωστῆς, ἣτις θὰ συνέδεε τὸν ἀνθρακα μὲ τὸ ὀξυγόνον ἐντὸς τοῦ ἀνθρακικοῦ ὀξέος. Τὸ ἐλαστικὸν θὰ χαλαρωθῇ τέλος, τὴν ἡμέραν καθ' ἣν, δι' ἀπλῆς ἐξαπολύσεως, θὰ ἐπιτραπῇ εἰς τὸν ἀνθρακα νὰ μεταβῇ ὅπως ἐνωθῇ μετὰ τοῦ ὀξυγόνου του.

Τοιοιουτοτρόπως, ἡ ζωὴ ὁλόκληρος, φυτικὴ καὶ ζωϊκὴ, εἰς ὅ,τι ἔχει τὸ οὐσιῶδες, ἐμφανίζεται ὡς μία προσπάθεια νὰ συλλέγεται ἐνέργεια καὶ κατόπιν νὰ ἀπολύεται ἐντὸς ἀγωγῶν εὐκάμπτων, μετασχηματισίμων, εἰς τὸ ἄκρον τῶν ὁποίων θὰ ἐπιτελέσῃ ἐργασίας ἀπειροποικίλους. Ἴδου τί ἡ **ζωτικὴ φορὰ**, διελαύνουσα τὴν ὕλην, θὰ ἤθελε νὰ ἐπιτύχῃ διὰ μιᾶς. Θὰ τὸ κατώρθωνεν, ἀναμφιδόλως, ἐὰν ἡ δύναμις τῆς ἦτο ἀπεριόριστος, ἢ ἐὰν ἦτο δυνατόν νὰ τῇ ἔλθῃ βοήθειά τις ἔξωθεν. Ἀλλ' ἡ φορὰ εἶναι πεπερασμένη καὶ ἐδόθη ἅπαξ διὰ παντός. Δὲν δύναται νὰ ὑπερβῇ ὅλα τὰ ἐμπόδια. Ἡ κίνησις, τὴν ὁποίαν μεταδίδει πότε ἐκτρέπεται, πότε διαιρεῖται, καὶ πάντοτε συναντᾷ ἀντίστασιν, ἢ δὲ ἐξέλιξις τοῦ ἐνοργάνου κόσμου δὲν εἶναι παρὰ ἡ διεξαγωγή τοῦ ἀγῶνος τούτου. Ἡ πρώτη μεγάλη ἀπόσχισις, ἣτις ἐδέησε νὰ συντελεσθῇ, ἦτο ἡ ἀπόσχισις εἰς τὰ δύο βασίλεια, τὸ φυτικὸν καὶ τὸ ζωϊκόν, τὰ ὁποῖα εὗρίσκονται οὕτω συμπληρωματικὰ τὸ ἓν τοῦ ἄλλου, χωρὶς ἐν τούτοις νὰ ὑπάρχῃ συμφωνία τις κατεστημένη μεταξὺ αὐτῶν. Τὸ φυτὸν δὲν συναθροίζει πρὸς χάριν τοῦ ζώου ἐνέργειαν, τὴν θέλει πρὸς ἰδίαν κατανάλωσιν· ἀλλ' ἡ κατανάλωσις τῆς παρ' αὐτῷ εἶναι ὀλιγώτερον διαλείπουσα, ὀλιγώτερον ἀθροιστικὴ καί, συνεπῶς, ὀλιγώτερον δραστικὴ, ἅφ' ὅσον τὴν ἀπήτει ἡ πρωταρχικὴ φορὰ τῆς ζωῆς, κατευθυνομένη οὐσιαστικῶς πρὸς ἐλευθέρας πράξεις· ὁ αὐτὸς ὀργανισμὸς δὲν ἠδύνατο νὰ κρατήσῃ

μετ' ἴσης δυνάμεως καὶ τοὺς δύο ρόλους ταυτοχρόνως: νὰ συλλέγῃ βαθμιαίως καὶ νὰ χρησιμοποιῇ ἀποτόμως. Ἐνεκα τούτου, οἱ ἴδιοι, ἄνευ οὐδεμιᾶς ἐξωτερικῆς ἐπεμβάσεως, ἐκ μόνης τῆς δυαδικότητος τῆς τάσεως, τῆς ἐμπεριεχομένης ἐν τῇ ἀρχικῇ φορᾷ, καὶ ἐκ τῆς προβαλλομένης ὑπὸ τῆς ὕλης εἰς τὴν φορὰν ταύτην ἀντιστάσεως, οἱ ὁργανισμοὶ ἐκλιναν οἱ μὲν πρὸς τὴν πρώτην κατεύθυνσιν, οἱ δὲ πρὸς τὴν δευτέραν. Τὸν διχασμὸν τοῦτον ἠκολούθησαν πολλοὶ ἄλλοι. Ἐντεῦθεν αἱ διεστῶσαι γραμμαὶ ἐξελίξεως, τουλάχιστον εἰς ὅ,τι αὐταὶ ἔχουσι τὸ οὐσιῶδες. Ἀλλὰ πρέπει νὰ λάβῃ τις ὑπ' ὄψιν τὰς ἀναδρομὰς, τὰς στάσεις, τὰ παντὸς εἶδους συμδάματα. Καὶ πρέπει νὰ ἀναμνησθῇ τις, πρὸ παντός, ὅτι ἕκαστον εἶδος συμπεριφέρεται ὡς ἐὰν ἡ γενικὴ κίνησις τῆς ζωῆς ἀνεστάλῃ εἰς αὐτό, ἀντὶ νὰ τὸ διέλθῃ. Δὲν σκέπτεται παρ' ἑαυτὸ καὶ δὲν ζῇ εἰμὴ δι' ἑαυτό. Ἐντεῦθεν οἱ ἀναρίθμητοι ἀγῶνες, τῶν ὁποίων θέατρον εἶναι ἡ φύσις. Ἐντεῦθεν ἐκπληκτικὴ τις δυσαρμονία, ἀλλὰ τῆς ὁποίας δὲν ὀφείλομεν νὰ καταστήσωμεν ὑπεύθυνον αὐτὴν ταύτην τὴν ἀρχὴν τῆς ζωῆς.

Τὸ ποσοστὸν λοιπὸν τῆς ἐνδεχομενότητος εἶναι μέγα ἐν τῇ ἐξελίξει. Ἐνδεχόμεναι, τὸ συνηθέστερον, εἶναι αἱ προσαρμοσθεῖσαι ἢ μᾶλλον ἐφευρεθεῖσαι μορφαί. Ἐνδεχόμενος, σχετικὸς πρὸς τὰ ἐμπόδια τὰ συνκνηθέντα εἰς τὸν τάδε χώρον, τὴν δεῖνα στιγμήν, ὁ διαχωρισμὸς τῆς πρωταρχικῆς τάσεως εἰς τὰς τάδε καὶ δεῖνα συμπληρωματικὰς στάσεις, αἵτινες ἐδημιούργησαν διεστῶσας γραμμὰς ἐξελίξεως. Ἐνδεχόμεναι αἱ στάσεις καὶ αἱ ὀπισθοδρομήσεις· ἐνδεχόμεναι, ἐν εὐρεῖ τινι μέτρῳ, αἱ προσαρμογαί. Δύο μόνον πράγματα εἶναι ἀναγκαῖα: α') βαθμιαία συνάθροισις ἐνεργείας, β') ἐλαστικὴ διοχέτευσις τῆς ἐνεργείας ταύτης κατὰ διευθύνσεις μεταβλητάς καὶ ἀπροσδιορίστους, εἰς τὸ τέρμα τῶν ὁποίων εἶναι αἱ ἐλεύθεραι πράξεις.

Τὸ διπλοῦν τοῦτο ἀποτέλεσμα ἐπετεύχθη κατὰ κάποιον τρόπον ἐπὶ τοῦ ἡμετέρου πλανήτου. Ἀλλὰ ἦτο δυνατόν νὰ ἐπιτευχθῇ καὶ διὰ πολλῶν ἄλλων μέσων. Οὐδόλως ἦτο ἀναγκαῖον ἵνα ἡ ζωὴ ἐκλέξῃ κυριώτατα τὸν ἀνθρακα τοῦ ἀνθρακικοῦ ὀξέος. Τὸ οὐσιῶδες δι' αὐτὴν ἦτο νὰ ἀποθηκεύῃ ἡλιακὴν ἐνέργειαν· ἀλλ' ἀντὶ νὰ ζητῇ ἀπὸ τὸν ἥλιον νὰ χωρίσῃ, ἐπὶ παραδείγματι, ἀπ' ἀλλήλων τὰ ἄτομα τοῦ ὀξυγόνου καὶ τὰ ἄτομα τοῦ ἀνθρακος, ἠδύνατο (θεωρητικῶς τουλάχιστον καὶ ἀφαιρουμένων τῶν ἀνυ-

περὸλήτων ἴσως δυσχερειῶν ἐκτελέσεως) νὰ ἐκλέξη ἄλλα χημικὰ στοιχεῖα, τὰ ὅποια ἢ ἐχρειάζετο ἕκτοτε νὰ ἐνώσῃ καὶ ν' ἀποχωρίσῃ διὰ χημικῶν μέσων ὕλως διαφόρων. Καὶ ἐὰν τὸ χαρακτηριστικὸν στοιχεῖον τῶν ἐνεργητικῶν οὐσιῶν τοῦ ὁργανισμοῦ ἦτο ἄλλο, καὶ ὄχι ὁ ἀνθράξ, καὶ τὸ χαρακτηριστικὸν στοιχεῖον τῶν πλαστικῶν οὐσιῶν θὰ ἦτο ἄλλο, παρὰ τὸ ἄζωτον. Ἡ χημεία λοιπὸν τῶν ζώωντων σωμάτων θὰ ἦτο ριζικῶς διάφορος ἀφ' ὅ,τι εἶναι τώρα. Ἐν ὁπέρρρεεν ἀπὸ ζώσας μορφὰς μὴ ἐχούσας καμμίαν ἀναλογίαν μετ' ἐκεῖνας τὰς ὁποίας γνωρίζομεν· ἄλλη ἢ ἡ ἀνατομία τῶν καὶ ἡ φυσιολογία τῶν ἄλλῃ. Μόνῃ ἡ αἰσθητηρικὴ κινήσεις λειτουργία θὰ διετηρεῖτο, ἂν μὴ ἐν τῇ μηχανισμῶ τῆς, ἀλλὰ τουλάχιστον ἐν τοῖς ἀποτελέσμασιν αὐτῆς. Εἶναι ὅθεν ἀληθοφανές ὅτι ἡ ζωὴ ἐκτυλίσσεται ἐπὶ ἄλλων πλανητῶν, εἰς ἄλλα ἡλιακὰ συστήματα ἐπίσης, ὑπὸ μορφὰς τῶν ὁποίων οὐδεμίαν ἰδέαν ἔχομεν, ὑπὸ φυσικοὺς ὅρους, τοὺς ὁποίους, ἀπὸ τῆς ἀπόψεως τῆς ἡμετέρας φυσιολογίας, μᾶς φαίνεται ὅτι ἡ ζωὴ τοὺς ἀποστρέφεται ἀπολύτως. Ἐὰν οὐσιαστικῶς ἀποβλέπη εἰς τὸ νὰ συλλαμβάνῃ ἐνέργειαν χρησιμοποίησιμον διὰ νὰ τὴν καταναλίσκη εἰς ἐκρηκτικὰς δράσεις, ἐκλέγει, ἀναμφιδόλως, ἐν ἐκάστῳ ἡλιακῷ συστήματι καὶ ἐν ἐκάστῳ πλανήτῃ, ὅπως τὸ κάμνει ἐπὶ τῆς γῆς, τὰ καταλληλότερα μέσα πρὸς ἐπίτευξιν τοῦ ἀποτελέσματος τούτου ὑπὸ τοὺς δημιουργημένους αὐτῇ ὅρους. Ἰδοὺ τουλάχιστον ὅ,τι λέγει ὁ κατ' ἀναλογίαν συλλογισμὸς, εἶναι δὲ παρεξήγησις τοῦ συλλογισμοῦ τούτου ὁ ἰσχυρισμὸς ὅτι ἡ ζωὴ εἶναι ἀδύνατος ἐκεῖ ὅπου ἄλλοι, παρὰ οἱ ἐπὶ τῆς γῆς, ἔροι εἶναι δημιουργημένοι αὐτῇ. Ἡ ἀλήθεια εἶναι ὅτι ἡ ζωὴ εἶναι δυνατὴ πανταχοῦ ὅπου ἡ ἐνέργεια κατέρχεται τὴν κλιτύν, τὴν ὑποδεκνυομένην ὑπὸ τοῦ νόμου τοῦ Carnot, καὶ ὅπου αἰτιὸν τι ἀντιστρόφου κατευθύνσεως δύναται νὰ ἐπιδραδύνη τὴν κάθοδον — ἀναμφιδόλως, δηλαδή, εἰς ὅλους τοὺς ἐφ' ὧν τῶν ἀστέρων κόσμους. Προχωρήσωμεν μακρότερον: δὲν εἶναι καὶ ἀναγκαῖον νὰ συγκεντροῦται καὶ νὰ καθορίζηται ἡ ζωὴ εἰς καθαυτὸ εἶπεῖν ὁργανισμούς, δηλαδή, εἰς ὠρισμένα σώματα παρουσιάζοντα εἰς τὸν ἔκρου τῆς ἐνεργείας ἀγωγοὺς ἅπαξ τετελεσμένους ἢ καὶ ἐλαστικούς. Εἶναι κατανοητὸν (καίτοι οὐδόλως κατορθώνει τις νὰ τὸ φαντασθῇ) ὅτι ἐνέργεια δύναται ν' ἀποθηκευθῇ καὶ κατόπιν νὰ καταναλωθῇ ἐπὶ μεταβλητῶν διευθύνσεων, διατρέχουσα

ὕλην μὴ στερεοποιηθεῖσαν εἰσέτι. "Όλον τὸ οὐσιῶδες τῆς ζωῆς θὰ ὑπῆρχεν, ἀφοῦ θὰ ὑπῆρχεν ἐκεῖ ἀκόμη βραδεῖα συνάθροισις καὶ ἀπότομος ἐξαπόλυσις ἐνεργείας. Μεταξὺ τῆς ζωτικότητος ταύτης, τῆς ἀορίστου καὶ ροϊκῆς, καὶ τῆς καθωρισμένης ζωτικότητος, ἣν γνωρίζομεν, δὲν ὑπάρχει διαφορὰ μεγαλυτέρα τῆς ὑπαρχούσης, ἐν τῷ ψυχολογικῷ ἡμῶν βίῳ, μεταξὺ τῆς καταστάσεως ὀνείρου καὶ τῆς καταστάσεως ἐγρηγόρσεως. Τοιοῦτοι δυνατὸν νὰ ᾔσαν οἱ ὅροι τῆς ζωῆς ἐν τῷ νεφελώματι ἡμῶν, πρὶν ἢ ἡ συμπύκνωσις τῆς ὕλης τελειωθῇ, ἐὰν εἶναι ἀληθές ὅτι ἡ ζωὴ λαμβάνῃ τὴν φοράν της τὴν ἰδίαν στιγμήν, καθ' ἣν, ἕνεκεν ἀντιστροφῆς τινὸς κινήσεως, ἐμφανίζεται ἡ νεφελώδης ὕλη.

Γίνεται ὅθεν νοητὸν ὅτι ἡ ζωὴ ἠδύνατο νὰ περιδληθῇ ὅλως ὁλόλου ἄλλην ἐξωτερικὴν ὄψιν καὶ νὰ σχεδιάσῃ μορφὰς λίαν διαφερούσας ἐκείνων τὰς ὁποίας γνωρίζομεν. Μὲ ἄλλην χημικὴν ὑπόστασιν, ὑπὸ ἄλλας φυσικὰς συνθήκας, ἢ πρόωσις θὰ παρέμενεν ἡ αὐτή, ἀλλὰ θ' ἀπεσχίζετο λίαν διαφόρως κατὰ τὸ διάστημα τῆς πορείας καὶ ἐν τῷ συνόλῳ ἄλλος τις ὁρόμος θὰ διηγύετο — ἴσως βραχύτερος, ἴσως ὅμως καὶ μακρότερος. Ἐν πάσῃ περιπτώσει, ἐξ ὁλοκλήρου τῆς σειρᾶς τῶν ζώντων, οὐδὲν θὰ ᾔτο ὅ,τι εἶναι. "Ἦδη ᾔτο ἀναγκαῖον νὰ ὑπάρχῃ σειρά καὶ βελθίδες τῆς σειρᾶς αὐτῆς; Διατὶ ἡ ἐνιαία φορὰ νὰ μὴ μετεδίδετο τάχα εἰς ἐνιαῖόν τι σῶμα, τὸ ὁποῖον νὰ ἐξειλίσσετο ἐπ' ἀπειρον;

Ἡ ἐρώτησις αὕτη τίθεται, ἀναμφιδόλως, ὅταν παραβάλλεται ἡ ζωὴ πρὸς φοράν τινα. Καὶ χρειάζεται νὰ παραδληθῇ πρὸς φοράν τινα, διότι δὲν ὑπάρχει εἰκὼν, νὰ τὴν δανεισθῶμεν ἐκ τοῦ φυσικοῦ κόσμου, δυναμένη νὰ δόσῃ κατὰ μεγαλειτέραν προσέγγισιν τὴν ἰδέαν τῆς ζωῆς. Ἀλλ' αὐτὸ δὲν εἶναι πλὴν μία εἰκὼν. Ἡ ζωὴ πραγματικῶς εἶναι ψυχολογικῆς φύσεως καὶ εἰς τοῦ φυσικοῦ τὴν οὐσίαν ἔγκειται νὰ περιβάλληται συγκεχυμένην πολλοπλόττητα εἰσχωρούντων εἰς ἀλλήλους ὅρων. Ἐν τῷ διαστήματι, καὶ ἐν μόνῳ τῷ διαστήματι, ἀναμφιδόλως, εἶναι δυνατὴ ἡ διάκρισις πολλότητος. Ἐν σημείον εἶναι ἀπολύτως ἐξώτερον ἄλλου σημείου. Ἀλλ' ἡ καθαρὰ καὶ κενὴ ἐνότης, καὶ αὕτη ἐπίσης, δὲν συναντᾶται εἰμὴ ἐν τῷ διαστήματι· εἶναι ἡ ἐνότης ἐνὸς μαθηματικοῦ σημείου. Ἐνότης καὶ πολλότης, ἀφηρημένα, εἶναι — ἀναλόγως τοῦ πῶς θὰ θελήσῃ τις — προσδιορισμοὶ τοῦ διαστήματος ἢ κατηγορίαι τῆς νοήσεως, τῆς ἐκτατικότητος καὶ τῆς διανοη-

τικότητος ἀποτελουσῶν ἀντιγραφὴν (ἢ μία τῆς ἄλλης). Ἄλλ' ὅ,τι εἶναι ψυχολογικῆς φύσεως δὲν θὰ ἠδύνατο νὰ ἐφαρμοσθῇ ἀκριβῶς ἐπὶ τοῦ διαστήματος, οὔτε νὰ εἰσέρχεται ἐντελῶς εἰς τὰ πλαίσια τῆς νοήσεως. Ἡ προσωπικότης μου, ἐν δεδομένῃ τινὶ στιγμῇ, εἶναι ἐνιαία ἢ πολλαπλῇ; Ἐάν τὴν δηλώσω ἐνιαίαν, ἐσωτερικαὶ φωναὶ ἐγείρονται διαμαρτυρόμεναι: αἱ φωναὶ τῶν αἰσθήσεων, τῶν αἰσθημάτων, τῶν παρασπάσεων, εἰς ἃς κατανέμεται ἡ ἀτομικότης μου. Ἄλλ' ἐάν πάλιν τὴν χαρακτηρίσω πολλαπλῇ, ἡ συνείδησίς μου ἐξεγείρεται ἐπίσης ζωηρῶς· βεβαίως αὕτη ὅτι αἱ αἰσθήσεις μου, τὰ αἰσθημάτων μου, αἱ σκέψεις μου, εἶναι ἀφαιρέσεις, τὰς ὁποίας ἐπιχειρῶ ἐπ' ἐμαυτοῦ καὶ ὅτι ἐκάστη τῶν καταστάσεών μου ἐπάγει ὅλας τὰς λοιπὰς. Εἶμαι ὅθεν—εἶναι ἀνάγκη νὰ προσαρμοζώμεθα εἰς τὴν διάλεκτον τῆς νοήσεως, ἀφοῦ ἡ νόησις μόνη ἔχει διάλεκτον — ἐνότης πολλαπλῇ καὶ πολλαπλότης ἐνιαία· ⁽¹⁾ ἄλλ' ἐνότης καὶ πολλαπλότης δὲν εἶναι παρὰ ἀπόψεις εἰλημμέναι ἐπὶ τῆς προσωπικότητός μου ὑπὸ νοήσεώς τινος, ἣτις βάλλει ἐπ' ἐμοῦ τὰς κατηγορίας της· δὲν εἰσέρχομαι ἀκριβῶς οὔτε εἰς τὴν μίαν, οὔτε εἰς τὴν ἄλλην, οὔτε καὶ εἰς τὰς δύο ταυτοχρόνως, ἐνῶ καὶ αἱ δύο — ἐνότης καὶ πολλαπλότης — ἐνούμεναι, δύνανται νὰ δώσωσι μέρησιν τινα, κατὰ προσέγγισιν, τῆς ἀμοιβαίας ταύτης ἀλληλεισχωρήσεως καὶ τῆς συνεχείας ταύτης, τὴν ὁποίαν εὐρίσκω εἰς τὸ βάθος τοῦ ἑαυτοῦ μου. Τοιοῦτος εἶναι ὁ ἐσωτερικός μου βίος καὶ τοιαύτη εἶναι ἡ ζωὴ ἐν γένει. Ἐάν, ἐν τῇ ἐπαφῇ της μετὰ τῆς ὕλης, ἡ ζωὴ δύναται νὰ παραδληθῇ πρὸς πρόωσιν ἢ φοράν τινα, θεωρουμένη καθ' ἑαυτήν, εἶναι μία ἀπειρία αὐτοδυνάμων, ἀμοιβαία καταπάτησις μυρίων ὄσων τάσεων, αἵτινες ὁμως δὲν εἶναι «μυρία ὅσαι» εἰμὴ ἅπαξ ἐξωτερικευθεῖσαι αἱ μὲν ἐν σχέσει πρὸς τὰς δέ, δηλαδή ἐκτατικευθεῖσαι. Ἡ ἐπαφὴ μετὰ τῆς ὕλης κρίνει περὶ τοῦ διαχωρισμοῦ τούτου. Ἡ ὕλη διαιρεῖ πραγματικῶς ὅ,τι δὲν ἦτο εἰμὴ ἐνδυνάμως πολλαπλοῦν καί, ὑπὸ τὴν ἐννοιαν αὐτήν, ἡ ἀτομικεύσεις εἶναι ἐν μέρει μὲν ἔργον τῆς ὕλης, ἐν μέρει δὲ τὸ ἀποτέλεσμα ἐκείνου τὸ ὁποῖον ἡ ζωὴ φέρει ἐν ἑαυτῇ. Τοιουτοτρόπως, περὶ ποιητικοῦ τινος αἰσθήματος, ἐκφερομένου εἰς στροφὰς δια-

(1) Ἀνεπτύξαμεν τὸ σημεῖον τοῦτο εἰς ἐργασίαν ὑπὸ τὸν τίτλον: «Introduction à la métaphysique» (Revue de métaphysique et de morale, Ἰανουάριος 1903).

κρίτους, εἰς στίχους διακρίτους, εἰς λέξεις διακρίτους, δύναται νὰ λεχθῇ ὅτι περιεῖχε τὴν πολλαπλότητα ταύτην τῶν ἀτομικευμένων στοιχείων καὶ ὅτι, ἐν τούτοις, ἡ ὀλικότης τῆς γλώσσης εἶναι ἡ δημιουργήσασα αὐτήν.

Ἀλλά, διὰ μέσου τῶν λέξεων, τῶν στίχων, τῶν στροφῶν, φέρεται ἡ ἀπλή ἐμνευσις, ἥτις εἶναι τὸ σύνολον τοῦ ποιήματος. Οὕτως ἐπίσης μεταξὺ τῶν διαχωρισθέντων ἀτόμων, ἡ ζωὴ κυκλοφορεῖ πανταχοῦ πρὸς τὴν τάσιν τοῦ ἀτομικεύεσθαι ἐναντιοῦται, καὶ ταυτοχρόνως ἀποτελεῖώνει αὐτήν, τάσις τις ἀνταγωνίστρια καὶ συμπληρωματική, ἡ τάσις τοῦ συνενοῦσθαι, ὥς ἐάν ἡ πολλαπλὴ ἐνότης τῆς ζωῆς, παρασυρομένη πρὸς τὴν διεύθυνσιν τῆς πολλαπλότητος, καταβάλλει ἐπὶ τοσοῦτον περισσοτέρας προσπάθειας ὅπως συσταλῇ ἐφ' ἐκυτῆς. Μέρος τι δὲν ἀποσπᾶται περισσότερον, ἀφ' ὅσον τείνει νὰ ἐνωθῇ, ἂν μὴ πρὸς ὅλα τὰ λοιπὰ μέρη, τουλάχιστον πρὸς ὅ,τι εἶναι ἐγγύτερον αὐτοῦ. Ἐντεῦθεν, ἐν πάσῃ τῇ περιοχῇ τῆς ζωῆς, ἀμφιταλάντευσις τις μεταξὺ τῆς ἀτομικεύσεως καὶ τῆς ἐνώσεως. Ἐὰν ἄτομα συνενοῦνται εἰς κοινωνίαν· ἀλλ' ἡ κοινωνία, μόλις σχηματισθεῖσα, θὰ ἤθελε νὰ συγχωνεύσῃ εἰς νέον τινὰ ὀργανισμόν τὰ συνενωθέντα ἄτομα, εἰς τρόπον ὥστε ν' ἀποδῇ αὕτη ἄτομον δυνάμενον πάλιν ν' ἀποτελέσῃ ὀλοκληρωτικὸν μέρος νέας τινὸς ἐνώσεως. Καὶ εἰς τὰς ταπεινοτέρας βαθμίδας τῆς κλίμακος τῶν ὀργανισμῶν εὐρίσκομεν ἤδη πραγματικὰς κοινωνίας, τὰς μικροβιακὰς ἀποικίας καί, ἐν ἐν ταῖς κοινωνίαις ταύταις, ἂν πρέπη νὰ πιστεύσωμεν πρόσφατόν τινα ἐργασίαν, εὐρίσκομεν τὴν τάσιν πρὸς ἀτομικευσιν διὰ τῆς συστάσεως ἐνὸς πυρῆνος⁽¹⁾. Ἡ αὐτὴ τάσις ἀνευρίσκεται καὶ εἰς ὑψηλοτέραν βαθμίδα, εἰς τὰ πρωτόφυτα, τὰ ὅποια, ἅπαξ ἐξεληθόντα τῆς κυτταρομήτορος, διὰ τῆς διαιρέσεως, παραμένουσιν ἠνωμένα πρὸς ἀλληλα διὰ τῆς πηκτώδους οὐσίας, ἥτις περιβάλλει τὴν ἐπιφάνειαν αὐτῶν, ὅπως καὶ εἰς τὰ πρωτόζωα, τὰ ὅποια ἀρχίζουσι νὰ ἀναμιγνύωσι τοὺς ψευδόποδάς των καὶ καταλήγουσιν νὰ συνδεθῶσι πρὸς ἀλληλα. Εἶναι γνωστὴ ἡ λεγομένη «ἀποικιακή» θεωρία τῆς γενέσεως ἠνωτέρων ὀργανισμῶν. Ἐὰν πρωτόζωα, συνιστάμενα ἐξ ἐνὸς μόνου κυττάρου, σχηματίζουσιν, ἐνού-

(1) Serkovski, ὑπόμνημα (Ρωσιστὶ) ἀναλυθὲν εἰς τό : « Année biologie », 1898, σελ. 317.

μενα, συμφύρματα, τὰ ὅποια, συμπλησιάζοντα πάλιν, δίδουσι συμφύρματα συμφυρμάτων· οὕτως, ὁργανισμοὶ ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον πολύπλοκοι, ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον διαφορημένοι ἐπίσης, γαυνῶνται ἐκ τῆς ἐνώσεως μόνις διακρίτων καὶ στοιχειωδῶν ὁργανισμῶν⁽¹⁾. Ὑπὸ τὴν ἀκροτάτην ταύτην μορφήν, ἡ θέσις αὐτῇ προεκάλεσε σοβαρὰς ἀντιρρήσεις· ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον φαίνεται ἐπιδεδομένη ἡ ἰδέα ὅτι ὁ πολυζωϊσμός εἶναι γεγονός ἐξαιρετικὸν καὶ μὴ κανονικόν⁽²⁾. Ἀλλ' εἶναι οὐχ ἡττον ἀληθές ὅτι τὰ πράγματα συμβαίνουσιν ὥς ἐάν πᾶς ἀνώτερος ὁργανισμός ἐγεννήθη ἐξ ἐνώσεώς τινος κυττάρων κατανεμηθέντων μεταξύ των τὴν ἐργασίαν. Πιθανώτατα, δὲν συνέστησαν τὰ κύτταρα τὸ ἄτομον διὰ τῆς συνενώσεως, ἀλλὰ μᾶλλον τὸ ἄτομον συνέστησε τὰ κύτταρα διὰ τοῦ ἀποχωρισμοῦ.⁽³⁾ Ἀλλὰ καὶ αὐτὸ ἀκόμη μᾶς ἀποκαλύπτει, ἐν τῇ γενέσει τοῦ ἀτόμου, σύχνασίν τινα τῆς κοινωνικῆς μορφῆς, ὥς νὰ μὴ ἡδύνατο τὸ ἄτομον ν' ἀναπτυχθῇ, εἰμὴ ὑπὸ τὸν ὅρον τῆς ἀποσχίσεως τῆς οὐσίας του εἰς στοιχεῖα ἔχοντα, τὰ ἴδια, ἐπίφασίν τινα ἀτομικότητος καὶ συνδεδεμένης μεταξύ των δι' ἐπιφάσεώς τινος κοινωνικότητος. Πολυάριθμοι εἶναι αἱ περιπτώσεις, καθ' ἃς ἡ φύσις φαίνεται διστάζουσα μεταξύ τῶν δύο μορφῶν καὶ διαποροῦσα ἂν θὰ συστήσῃ κοινωνίαν τινὰ ἢ ἐν ἄτομον· ἀρκεῖ τότε ἡ ἐλαφροτάτη ὥθησις διὰ νὰ κλίνη ἡ πλάστιγξ πρὸς τὸ ἓν ἢ τὸ ἕτερον μέρος. Ἐὰν λάβωμεν ἐν ἀρκετὰ ὀγκῶδες ἐγχυματικόν, οἷον ὁ στέντορ, καὶ τὸν τάμωμεν εἰς δύο ἡμίση, περιλαμβάνοντα ἕκαστον τὸ ἥμισυ τοῦ πυρήνος, ἕκαστον τῶν δύο μερῶν ἀναγεννᾷ ἓνα ἀνεξάρτητον στέντορα· ἀλλ' ἐὰν ἡ διαίρεσις γίνῃ ἀτελὴς καὶ ἀφελῇ μεταξύ τῶν δύο ἡμίσεων πρωτοπλασματικῆς ἐπικοινωνίας, τὰ βλέπωμεν νὰ ἐκτελῶσιν, ἕκαστον ἀπὸ μέρους του, κινήσεις ἐντελῶς συνεργικάς, εἰς τρόπον ὥστε ἀρκεῖ ἐνταῦθα νὰ κοπῇ ἐντελῶς ἡ κάποια ἀτελὴς κλωστή, ἵνα ἡ ζωὴ δημιουργήσῃ κοινωνικὴν ἢ ἀτομικὴν μορφήν. Οὕτως, εἰς ὁργανισμοὺς ὑποτυ-

(1) Ed. Perrier, «Les colonies animales», Παρίσι, 1897.

(2) Delage, «L'hérédité», 2α ἐκδοσις. Παρίσι, 1903. Ἐπίσης τοῦ αὐτοῦ: «La conception polyzoïque des êtres» (Revue scientifique, 1896 σελ. 641-653.)

(3) Εἶναι ἡ ὑπὸ τῶν Kunstler, Delage, Sadgwick, Labbé κ.λ.π., διατυπωθεῖσα θεωρία. Ἀνάπτυξις αὐτῆς μετὰ βιβλιογραφικῶν σημειώσεων εὑρίσκεται εἰς τὸ ἔργον τοῦ Busquet: «Les êtres vivants», Παρίσι, 1899.

πώδεις, ἀποτελουμένους ἐξ ἐνιαίου τινὸς κυττάρου, διαπιστοῦμεν ἤδη ὅτι ἡ ἐπιφαντικὴ ἀτομικότης τοῦ ἔλου εἶναι τὸ σύνθετον ἀπείρου ἀριθμοῦ ἐνδυνάμων ἀτομικοτήτων, ἐνδυνάμως συνηνώνων. Ἀλλ' ἀπὸ τοῦ κατωτάτου μέχρι τοῦ ἀνωτάτου τῆς σειρᾶς τῶν ζώντων, ὁ αὐτὸς νόμος ἐκφαίνεται. Καὶ τοῦτο ἐκφράζομεν λέγοντες ὅτι ἐνότης καὶ πολλαπλότης εἶναι κατηγορίαι τῆς ἀδρανοῦς ὕλης, ὅτι ἡ ζωτικὴ φορὰ δὲν εἶναι οὔτε καθαρὰ ἐνότης οὔτε καθαρὰ πολλαπλότης καὶ ὅτι, ἐὰν ἡ ὕλη, εἰς ἣν μεταδίδεται, τὴν ἀναγκάσῃ νὰ κλίνη πρὸς τὴν μίαν ἐξ αὐτῶν, ἡ κλίσις τῆς αὐτῆς οὐδέποτε θὰ εἶναι ὀριστική· θὰ μεταπηδᾷ ἐπ' ἀπείρον ἀπὸ τῆς μιᾶς εἰς τὴν ἄλλην. Ἡ ἐξέλιξις, λοιπόν, τῆς ζωῆς, ἐν τῇ διπλῇ κατευθύνσει τῆς ἀτομικότητος καὶ τῆς συνενώσεως, οὐδὲν ἐνέχει τὸ συμπτωματικόν. Ὀφείλεται εἰς αὐτὴν ταύτην τὴν οὐσίαν τῆς ζωῆς.

Οὐσιώδης ὡσαύτως εἶναι ἡ πορεία πρὸς τὸν διαλογισμόν. Ἐάν αἱ ἀναλύσεις ἡμῶν εἶναι ἀκριβεῖς, ἡ Συνείδησις, ἢ μᾶλλον ἡ Ὑπερσυνείδησις εἶναι ἀρχὴ τῆς ζωῆς. Συνείδησις ἢ Ὑπερσυνείδησις εἶναι ὅ,τι ὑφίσταται ἐξ αὐτοῦ τούτου τοῦ πυραύλου, διαθέον τὰ συντρίμματα καὶ καταλάμπον αὐτὰ εἰς ὀργανισμούς. Ἀλλ' ἡ Συνείδησις αὕτη, ἥτις εἶναι **ἀνάγκη δημιουργίας**, δὲν ἐκφαίνεται εἰς ἑαυτήν, εἰμὴ ὅπου ἡ δημιουργία εἶναι δυνατή. Ὑπνώττει, ὅταν ἡ ζωὴ εἶναι καταδικασμένη εἰς αὐτοματισμόν· ἀφυπνίζεται, ἀφ' ἧς ἀναγεννηθῇ δυνατότης ἐκλογῆς. Δι' αὐτὸ, ἐν ὀργανισμοῖς ἐστερημένοις νευρικοῦ συστήματος, ποικίλλει αὕτη ἀναλόγως τῆς ἱκανότητος μετακινήσεως καὶ μετασχηματισμοῦ, τὴν ὅποιαν ὁ ὀργανισμὸς διαθέτει. Καὶ εἰς τὰ ζῶα μὲ νευρικὸν σύστημα, εἶναι ἀνάλογος τῆς πολυπλοκῆς τοῦ σταυροδρομίου, ὅπου διασταυροῦνται αἱ λεγόμεναι αἰσθητήριοι καὶ κινητήριοι ὁδοί, δηλαδή ἀνάλογος τῆς πολυπλοκῆς τοῦ ἐγκεφάλου. Πῶς πρέπει νὰ ἐννοήσωμεν τὴν ἀλληλεγγύην αὐτὴν μεταξὺ τοῦ ὀργανισμοῦ καὶ τῆς συνειδήσεως;

Δὲν θὰ ἐπιμείνωμεν ἐνταῦθα ἐπὶ τοῦ σημείου τούτου, ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἔχομεν ἐμβραθύνῃ εἰς ἐργασίας προγενεστέρας. Περιοριζόμεθα νὰ ὑπομνήσωμεν ὅτι ἡ θεωρία, καθ' ἣν ἡ συνείδησις εἶναι ἐντετοπισμένη εἰς μερικοὺς νευρῶνας, ἐπὶ παραδείγματι, καὶ παράγεται ἐξ αὐτῶν, ὡς τις φωσφορισμός, δύναται νὰ γίνῃ παραδεκτὴ ὑπὸ τοῦ σοφοῦ διὰ τὴν λεπτομερειακὴν ἀνάλυσιν· εἶναι βολι-

κὸς τρόπος ἐκφράσεως. Ἄλλὰ τίποτε ἄλλο. Πραγματικῶς, ἐν ἐνζῶν ὄν εἶναι κέντρον δράσεως. Παριστᾷ ποσὸν τι ἐνδεχομενότητος εἰσαγομένης ἐν τῷ κόσμῳ, δηλαδὴ ποσότητά τινα δυνατῆς δράσεως — ποσότητά μεταδλητὴν μετὰ τῶν ἀτόμων καί, πρὸ παντός, μετὰ τῶν εἰδῶν. Τὸ νευρικὸν σύστημα ἐνὸς ζώου παριστᾷ τὰς εὐκάμπτους γραμμάς, ἐφ' ὧν ἡ δράσις τοῦ θᾶ διατρέξῃ (καίτοι ἡ ἀπελευθερώσιμος δυναμικὴ ἐνέργεια εἶναι συνηθροισμένη ἐντὸς τῶν μυῶν μᾶλλον, παρὰ ἐντὸς αὐτοῦ τοῦτου τοῦ νευρικοῦ συστήματος). Τὰ νευρικὰ κέντρα, ὑποσημαίνουν, διὰ τῆς ἀναπτύξεως καὶ τοῦ σχηματισμοῦ των, κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον εὐρείαν, ἐκλογὴν, τὴν ὁποίαν θὰ κατέχῃ μετὰ δὲ δράσεων, κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον πολυαρίθμων καὶ πολυπλόκων. Τῆς ἀφυπνίσεως λοιπὸν τῆς συνειδήσεως εἰς τι ἐνδῖον ὄν οὔσης ἐπὶ τοσοῦτον πληρεστέρας, ἐφ' ὅσον μεγαλυτέρα ἐλευθερία ἐκλογῆς τῷ ἔχει ἀφεθῇ καὶ ἐφ' ὅσον ἀξιολογώτερον ποσὸν δράσεως τῷ ἐκληροδοτήθῃ, εἶναι φανερόν ὅτι ἡ ἀνάπτυξις τῆς συνειδήσεως θὰ φανῇ κανονιζομένη ἐκ τῆς ἀναπτύξεως τῶν νευρικῶν κέντρων. Ἀφ' ἑτέρου, πάσης καταστάσεως τῆς συνειδήσεως οὔσης, ἀπὸ τίνος πλευρᾶς, ζήτημά τι τιθέμενον εἰς τὴν κινητήριον ἐνεργητικότητα, ἀκόμη δὲ καὶ ἐναρξίς τις ἀπαντήσεως, δὲν ὑπάρχει ψυχολογικὸν γεγονός μὴ ἐπάγον τὴν ἀνάμειξιν τῶν μηχανισμῶν τοῦ φλοιοῦ τοῦ ἐγκεφάλου. Τὰ πάντα λοιπὸν θὰ φαίνωνται συμβαίνοντα ὡς ἐὰν ἡ συνείδησις ἀνέδλυζεν ἐκ τοῦ ἐγκεφάλου καὶ ὡς ἐὰν τὰ καθέκαστα τῆς συνειδησιακῆς ἐνεργητικότητος ἐκανονίζοντο ἐπὶ τῶν καθέκαστα τῆς ἐγκεφαλικῆς ἐνεργητικότητος. Πραγματικῶς, ἡ συνείδησις δὲν ἀναδλύζει ἐκ τοῦ ἐγκεφάλου· ἀλλ' ἐγκέφαλος καὶ συνείδησις διατελοῦσιν ἐν συμμετρίᾳ, διότι δίδουσιν ἐξίσου τὸ μέτρον—ὁ μὲν διὰ τῆς πολυπλοκῆς τῆς κατασκευῆς του, ἡ δὲ διὰ τῆς ἐντάσεως τῆς ἀφυπνίσεώς της—τῆς ποσότητος ἐκλογῆς, τὴν ὁποίαν διαθέτει τὸ ἐνζῶν ὄν.

Ἀκριδῶς ἐπειδὴ μία ἐγκεφαλικὴ κατάστασις ἐκφράζει ἀπλῶς ὅ,τι ἐκ γεννωμένης τινὸς δράσεως ὑπάρχει ἐν τῇ ἀντιστοίχῃ ψυχολογικῇ καταστάσει, ἡ ψυχολογικὴ κατάστασις σημαίνει περισσότερα τῆς ἐγκεφαλικῆς. Ἡ συνείδησις ἐνὸς ἐνδίου ὄντος, ὅπως προσεπαθήσαμεν ν' ἀποδείξωμεν ἀλλαχοῦ, εἶναι ἀλληλέγγυος τοῦ ἐγκεφάλου του, ὅφ' ἣν ἐννοίαν μία αἰχμηρὰ μάχαιρα εἶναι ἀλληλέγγυος τῆς αἰχμῆς της· ὁ ἐγκέφαλος εἶναι ἡ ὀξεῖα

αἰχμή, δι' ἧς ἡ συνείδησις εἰσδύει ἐντὸς τῆς συμπαγοῦς ὕφης τῶν γεγονότων, ἀλλ' ἂν εἶναι συνεκτατικὸς τῆς συνειδήσεως, ὅπως καὶ ἡ αἰχμή δὲν εἶναι συνεκτατικὴ τῆς μαχαίρας. Οὕτως, ἐκ τοῦ ὅτι δύο ἐγκέφαλοι, ὡς ὁ τοῦ πιθήκου καὶ ὁ τοῦ ἀνθρώπου, ὁμοιάζουσι πολὺ, δὲν δύναται νὰ συμπερανθῇ ὅτι αἱ ἀντίστοιχοι συνειδήσεις εἶναι ἀνάλογοι ἢ σύμμετροι μεταξύ των.

Ἀλλ' ὁμοιάζουσιν ἴσως ὀλιγώτερον ἀφ' ὅσον φαντάζεται τις. Πῶς νὰ μὴ καταπλαγῇ τις ἐκ τοῦ γεγονότος ὅτι ὁ ἄνθρωπος εἶναι ἱκανὸς νὰ μάθῃ οἵανδήποτε ἀσκησιν, νὰ κατασκευάσῃ οἵονδήποτε ἀντικείμενον, ν' ἀποκτήσῃ, τέλος, οἵανδήποτε κινητήριον ἔξιν, ἐνῶ ἡ ἱκανότης τοῦ συνδυάζειν κινήσεις νέας εἶναι στενῶς περιορισμένη παρὰ τῷ καλύτερον πεπρωτισμένῳ ζῳῷ, ἀκόμη καὶ παρὰ τῷ πιθήκῳ; Αὐτὸ εἶναι τὸ ἐγκεφαλικὸν χαρακτηριστικὸν τοῦ ἀνθρώπου. Ὁ ἀνθρώπινος ἐγκέφαλος ἔχει γίνῃ, ὅπως καὶ κάθε ἐγκέφαλος, διὰ νὰ στήνῃ κινητηρίους μηχανισμοὺς καὶ διὰ νὰ μᾶς ἐπιτρέπῃ νὰ ἐκλέγωμεν μεταξύ αὐτῶν, εἰς οἵανδήποτε στιγμήν, ἐκείνον τὸν ὅποιον θὰ θέσωμεν εἰς κίνησιν, ὥσει δι' ἐλατηρίου. Ἀλλὰ διαφέρει τῶν λοιπῶν ἐγκεφάλων κατὰ τὸ ὅτι ὁ ἀριθμὸς τῶν μηχανισμῶν, τοὺς ὁποίους δύναται νὰ στήσῃ καὶ, συνεπῶς, ὁ ἀριθμὸς τῶν ἐλατηρίων μεταξύ τῶν ὁποίων μᾶς παρέχει τὴν ἐκλογὴν, εἶναι ἄπειρος. Ἀπὸ τοῦ πεπερασμένου λοιπὸν μέχρι τοῦ ἀπείρου ὑπάρχει ὁλόκληρος ἡ μεταξύ τοῦ ἀνοικτοῦ καὶ κλειστοῦ διαφορά. Δὲν εἶναι αὕτη διαφορά βαθμοῦ, ἀλλὰ διαφορά φύσεως.

Ριζικὴ ἐπίσχυς, κατὰ συνέπειαν, εἶναι ἡ διαφορά μεταξύ τῆς συνειδήσεως τοῦ ζῳοῦ, ἀκόμη καὶ τοῦ νοητικωτέρου, καὶ τῆς ἀνθρωπίνης συνειδήσεως, διότι ἡ συνείδησις ἀνταποκρίνεται ἀκριδῶς πρὸς τὴν ἐξουσίαν ἐκλογῆς, ἣν κατέχει τὸ ἐνζῶον ὡς εἶναι συνεκτατικὴ τοῦ κροσσώματος τῆς δυνατῆς δράσεως, τὸ ὅποιον περιβάλλει τὴν πραγματικὴν δράσιν· συνειδήσεις εἶναι συνώνυμον τῆς ἐφευρέσεως καὶ τῆς ἐλευθερίας. Παρὰ τῷ ζῳῷ, λοιπόν, ἡ ἐφεύρεσις δὲν εἶναι παρὰ ποίκιλμα ἐπὶ τοῦ θέματος τῆς ρουτίνας. Ἐγκλειστος ἐντὸς τῶν ἔξεων τοῦ εἴδους, κατορθώνει, ἀναμφιδόλως, νὰ τὰς εὐρύνη διὰ τῆς ἀτομικῆς τῆς πρωτοδουλείας, ἀλλὰ δὲν διαφεύγει τὸν αὐτοματισμόν, παρὰ διὰ μίαν στιγμήν, ὅσον δηλαδὴ χρειάζεται διὰ νὰ δημιουργήσῃ νέον τινὰ αὐτοματισμόν· αἱ θύραι τῆς φυλακῆς τῆς ἐπανακλείονται μόλις

ἀνοιγεῖσαι· σύρυσαι τὰς ἀλύσεις τῆς, δὲν κατορθώνει εἰμὴ νὰ τὰς ἐπιμηκύνῃ. Μὲ τὸν ἄνθρωπον, ἡ συνείδησις θραύει τὰς ἀλύσεις. Παρὰ τῷ ἄνθρωπῳ, καὶ παρὰ τῷ ἄνθρωπῳ μόνῳ, ἐλευθεροῦται. Ὁλόκληρος ἡ ἱστορία τῆς μέχρι τοῦδε ζωῆς ὑπῆρξεν ἱστορία προσπαθείας τῆς Συνειδήσεως, ὅπως ἀνεγείρῃ τὴν ὕλην, καὶ ἱστορία συντριβῆς τῆς Συνειδήσεως — συντριβῆς κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον πλήρους — ὑπὸ τῆς ἐπαναπιπτούσης ἐπ' αὐτῆς ὕλης. Τὸ ἐγχείρημα ἦτο παράδοξον — ἀφοῦ δὲν δύναται, ἐν προκειμένῳ, νὰ γίνεταί λόγος ἄλλως, παρὰ διὰ μεταφορῶν, περὶ ἐγχειρήματος καὶ προσπαθείας, Ἐπρόκειτο νὰ δημιουργήσῃ μὲ τὴν ὕλην, ἥτις εἶναι αὕτη αὕτη ἡ ἀναγκαιότης, ὄργανόν τι ἐλευθερίας· νὰ κατασκευάσῃ μηχανήν, ἥτις νὰ θριαμβεύσῃ κατὰ τοῦ μηχανισμού· νὰ μεταχειρισθῇ τὸν προσδιόριστικισμόν τῆς φύσεως διὰ νὰ διέλθῃ διὰ τῶν βρόχων τοῦ δικτύου, τοὺς ὁποίους ὁ προσδιόριστικισμός ἔχει σφίξῃ. Ἀλλὰ πανταχοῦ ἀλλαχοῦ, ἐκτὸς τοῦ ἀνθρώπου, ἡ Συνείδησις ἀφέθη νὰ συλληφθῇ ἐντὸς τοῦ δικτύου, τοῦ ὁποίου ἤθελε νὰ διέλθῃ τοὺς βρόχους. Ἐμείνεν αἰχμάλωτος τῶν μηχανισμῶν, τοὺς ὁποίους ἔστησεν. Ὁ αὐτοματισμός, τὸν ὅποτον ἡξίου νὰ ἐλκύσῃ πρὸς τὴν διεύθυνσιν τῆς ἐλευθερίας, τυλίσσεται περὶ αὐτὴν καὶ τὴν παρασύρει. Δὲν ἔχει τὴν δύναμιν ν' ἀπαλλαγῇ διότι ἡ ἐνέργεια, τῆς ὁποίας εἶχε κάμῃ προμήθειαν διὰ τὰς πράξεις, χρησιμοποιοῖται σχεδὸν ἐξ ὁλοκλήρου πρὸς συγκράτησιν τῆς ἀπείρως ἐπισφαλοῦς καὶ ἀπείρως ἀσταθοῦς ἰσοροπίας, εἰς ἣν αὕτη ἤγαγε τὴν ὕλην. Ἀλλ' ὁ ἄνθρωπος δὲν διατηρεῖ μόνον τὴν μηχανήν του· κατορθώνει νὰ τὴν μεταχειρίζεται κατ' ἀρέσκειαν. Τὸ ὀφείλει, ἀναμφιδόλως, εἰς τὴν ὑπεροχὴν τοῦ ἐγκεφάλου του, ὅστις τῷ ἐπιτρέπει νὰ συγκροτήσῃ ἀπειρον ἀριθμὸν κινητηρίων μηχανισμῶν, ν' ἀντιθέτῃ ἀκαταπαύστως νέας ἕξεις εἰς τὰς παλαιάς, καί, διαιρῶν τὸν αὐτοματισμὸν καθ' ἑαυτοῦ, νὰ δεσπόζῃ αὐτοῦ. Τὸ ὀφείλει εἰς τὴν γλῶσσάν του, ἥτις παρέχει εἰς τὴν Συνείδησιν αὐλὸν τι σῶμα, εἰς ὃ νὰ ἐνσαρκουῖται, καὶ τὴν καθιστᾷ οὕτως ἱκανὴν νὰ ἄπτεται ἐξωτερικῶς τῶν ὕλικῶν σωμάτων, τῶν ὁποίων ὁ ροῦς θὰ τὴν παρέσυρεν ἄλλως καὶ θὰ τὴν ἀπερρόφα. Τὸ ὀφείλει εἰς τὸν κοινωνικὸν βίον, ὅστις ἀποθηκεύει καὶ διατηρεῖ τὰς προσπαθείας, ὅπως ἡ γλῶσσα ἀποθηκεύει τὴν σκέψιν, ὀρίζει δὲ οὕτως μέσον τι ἐπίπεδον, εἰς ὃ τὰ ἄτομα μέλλουσιν εὐχερῶς νὰ ὑψωθῶσι καί, διὰ τῆς ἀρχικῆς

ταύτης διεγέρσεως, δὲν ἀφήνει τὰ μέτρια νὰ περιπέσωσιν εἰς ὕπνον καὶ ὠθεῖ τὰ καλύτερα ν' ἀνέλθωσιν ὑψηλότερον. Ἀλλ' ὁ ἐγκέφαλος, ἡ κοινωνία καὶ ἡ γλῶσσα ἡμῶν δὲν εἶναι εἰμῇ αἰ ἐξωτερικαὶ καὶ διαφορημέναι ἐνδείξεις μιᾶς μόνης καὶ τῆς αὐτῆς ἐσωτέρας ὑπεροχῆς. Σημαίνουσιν αἱ ἐνδείξεις αὗται, ἐκάστη κατὰ τὸν τρόπον τῆς, τὴν μοναδικήν, τὴν ἑκτακτον ἐπιτυχίαν, τὴν ὅποιαν κατήγαγεν ἡ ζωὴ ἐν δεδομένη τινὶ στιγμῇ τῆς ἐξε-
λίξεως τῆς. Ἐκφράζουσι τὴν διαφορὰν φύσεως, καὶ ὅχι μόνον βαθμοῦ, τὴν χωρίζουσαν τὸν ἄνθρωπον ἀπὸ τοῦ ὑπολοίπου τῆς ζωϊκότητος. Μᾶς ἀφήνουν νὰ εἰκάζωμεν ὅτι, ἐὰν πάντα τὰ λοιπὰ ἐνδία ὄντα, κρίνοντα ἀνυπέρβλητον τὸ ὑπερπηδητέον ὕψος, κατήλ-
θον μάλις ἔφθασαν εἰς τὸ ἄκρον τοῦ εὐρέος ἀφαιτηρίου, ἀφ' οὗ ἡ ζωὴ ἔλαβε τὴν φοράν τῆς, ὁ ἄνθρωπος ὁμῶς, καὶ μόνον αὐτός, ὑπερεπήδησε τὸ ἐμπόδιον.

Ὑπὸ τὴν ὅλως εἰδικήν ταύτην ἐννοιαν, εἶναι ὁ ἄνθρωπος τὸ «τέρμα» καὶ ὁ «σκοπὸς» τῆς ἐξελίξεως. Ἡ ζωὴ, εἵπομεν, ὑπερ-
βαίνει τὴν τελεότητα, ὡς καὶ τὰς λοιπὰς κατηγορίας. Οὐσιαστι-
κῶς, εἶναι ρεῦμά τι ἐξαπολυθὲν διὰ μέσου τῆς ὕλης καὶ ἀπορρο-
φῶν ἐξ αὐτῆς ὅ,τι δύναται. Δὲν ὑπάρχει, λοιπόν, καθαυτὸ εἰπεῖν, οὔτε σχέδιον οὔτε σχεδιάγραμμα. Ἐξ ἄλλου, εἶναι προ-
φανέστατον ὅτι τὸ λοιπὸν τῆς φύσεως δὲν ἀπέληξεν εἰς τὸν ἄνθρωπον· παλαίωμεν ὅπως τὰ λοιπὰ εἶδη, ἐπαλαίσαμεν κατὰ τῶν λοιπῶν εἰδῶν. Τέλος, ἐὰν ἡ ἐξέλιξις τῆς ζωῆς προσέκοπτεν εἰς διαφορετικὰ συμβάματα κατὰ τὴν πορείαν, ἐὰν, ὡς ἐκ τούτου, ἄλλως κατενέμετο τὸ ρεῦμα τῆς ζωῆς, θὰ ἤμεθα, φυσι-
κῶς καὶ ἠθικῶς, πολὺ διάφοροι ἀφ' ὅ,τι εἵμεθα. Διὰ τοὺς δια-
φόρους τούτους λόγους, θὰ εἶχέ τις ἄδικον θεωρῶν τὴν ἀνθρω-
πότητα, οἷαν τὴν ἔχομεν πρὸ ὀφθαλμῶν, προεσχηματισμένην ἐν τῇ ἐξελικτικῇ κινήσει. Δὲν εἶναι δυνατόν ὡσαύτως νὰ λεχθῇ ὅτι εἶναι ἡ ἀπόληξις ὁλοκλήρου τῆς ἐξελίξεως, διότι ἡ ἐξέλιξις συνετελέσθη ἐπὶ πλειόνων διεστρωσῶν γραμμῶν καί, ἐὰν ἡ ἀνθρωπότης εὗρίσκεται εἰς τὸ ἄκρον μιᾶς ἐξ αὐτῶν, καὶ ἄλλαι ὁδοὶ ἠκολουθήθησαν καὶ ἀπέληξαν εἰς ἄλλα εἶδη. Ὑπὸ ὅλως διάφο-
ρον ἐννοιαν, θεωροῦμεν τὴν ἀνθρωπότητα ὡς τὸν λόγον ὑπάρ-
ξεως τῆς ἐξελίξεως.

Ἀπὸ τῆς ἀπόψεως ἡμῶν, ἡ ζωὴ φαίνεται ἐν τῷ συνόλῳ τῆς ὡς τεράστιον κύμα, τὸ ὅποιον ἐξαπλοῦται ἀναχωροῦν ἐκ τίνος

κέντρου καὶ τὸ ὅποῖον, ἐφ' ὅλης σχεδὸν τῆς περιφέρειας ἀνα-
στέλλεται καὶ μεταστρέφεται εἰς ταλάντευσιν ἐπὶ τόπου· εἰς ἓν
μόνον σημεῖον κατενικῆθή τὸ ἐμπόδιον καὶ ἡ πρόωσις διήλθεν
ἐλευθέρως. Αὕτῃ ἡ ἐλευθερία εἶναι ἡ πρωτοκολλήσασα εἰς τὸ
κατάστιχον τῆς ζωῆς τὴν ἀνθρωπίνην μορφήν. Ὅπουδῆποτε.
ἀλλαχοῦ, ἐκτὸς τοῦ ἀνθρώπου, ἡ Συνείδησις περιέπεσεν εἰς
ἀδιέξοδον· μετὰ τὸν ἄνθρωπον μόνον ἐξηκολούθησε τὸν δρόμον
τῆς. Ὁ ἄνθρωπος, λοιπόν, συνεχίζει ἐπ' ἄπειρον τὴν ζωτικὴν
κίνησιν, καίτοι δὲν συμπαρασύρει μεθ' ἑαυτοῦ πᾶν ὅ,τι ἡ ζωὴ
ἔφερεν ἐν ἑαυτῇ. Ἐπὶ ἄλλων γραμμῶν ἐξελίξεως ὤδευσαν ἄλλαι
τάσεις, τὰς ὁποίας ἐνεῖχεν ἡ ζωὴ καὶ ἐκ τῶν ὁποίων ὁ ἄνθρω-
πος διατηρεῖ, ἀναμφιβόλως, κάτι, ἀφοῦ τὰ πάντα ἀλληλεις-
δύονται, ἀλλ' ἐκ τῶν ὁποίων δὲν διετήρησεν εἰμὴ ἐλάχιστον.

**Πάντα παρέχουσι τὴν ἐντύπωσιν ὅτι ἐν ὃν ἀκαθόριστον καὶ
μὲ μορφήν ροϊκὴν, τὸ ὅποῖον δύναται τις νὰ ὀνομάσῃ ὅπως
θέλει—ἄνθρωπον ἢ ὑπεράνθρωπον—ἐπεξήτησε νὰ πραγ-
ματωθῇ καὶ δὲν τὸ κατώρυσεν εἰμὴ ἐγκαταλείψαν καθ' ὁδὸν
μέρος ἑαυτοῦ. Τὴν «φύραν» αὐτὴν παριστᾷ τὸ λοιπὸν τῆς
ζωϊκότητος, ἀκόμη δὲ καὶ ὁ φυτικὸς κόσμος, τουλάχιστον εἰς
ὅ,τι ἔχουσι τὸ θετικὸν καὶ τὸ ἀνώτερον τῶν συμδαμάτων τῆς
ἐξελίξεως.**

Ἀπὸ τῆς ἀπόψεως ταύτης, ἐλαφρύνονται μοναδικῶς αἱ
δυσαρμονίαι, τῶν ὁποίων ἡ φύσις μᾶς παρέχει τὸ θέαμα. Τὸ
σύνολον τοῦ ἐνοργάνου κόσμου ἀποδίδει ὡς ἡ γόνιμος γῆ, ἐπὶ
τῆς ὁποίας ὤφειλε νὰ φυτρώσῃ ἡ αὐτὸς οὗτος ὁ ἄνθρωπος ἡ ἐν-
ὃν τὸ ὅποῖον ἠθικῶς θὰ τῷ ὁμοίαζε. Ἰὰ ζωᾶ, ὅσον ἀπομεμα-
κρυσμένα, ὅσον ἐχθρὰ καὶ ἂν εἶναι τοῦ ἡμετέρου εἶδους, ὑπῆρ-
ξαν οὐχ ἥττον χρήσιμοι σύντροφοι τοῦ δρόμου, ἐφ' ὧν ἡ Συνεί-
δησις ἐξεφορτώθη ὅ,τι τὸ παρακωλύον τὴν πορείαν ἔσυρε
μεθ' ἑαυτῆς, καὶ οἱ ὅποιοι τῇ ἐπέτρεψαν νὰ ὑψωθῇ, μετὰ τοῦ
ἀνθρώπου, εἰς τὸ ἐπίπεδον, ἀπὸ τοῦ ὁποίου εἶδεν ἀπέραντον
ὀρίζοντα διανοιγόμενον ἐνώπιόν τῆς.

Εἶναι ἀληθές ὅτι δὲν ἐγκατέλειψε καθ' ὁδὸν αὕτη μόνον ἐνο-
χλητικὴν τινα ἀποσκευήν. Ἦναγκάσθη ἐπίσης νὰ παραιτηθῇ
πολυτίμων ἀγαθῶν. Ἡ Συνείδησις, παρὰ τῷ ἀνθρώπῳ, εἶναι πρὸ
παντὸς διάνοια. Φαίνεται ὡς νὰ ἡδύνατο, νὰ ὤφειλεν αὕτη, νὰ
εἶναι καὶ ἐνόρασις ἐπίσης. Ἐνόρασις καὶ διάνοια παριστᾷσι δύο

ἀντιθέτους κατευθύνσεις συνειδητῆς ἐργασίας· ἡ ἐνόρασις βαίνει ἐν αὐτῇ τῇ διευθύνσει τῆς ζωῆς, ἡ διάνοια βαίνει ἀντίστροφως καὶ εὐρίσκεται, οὕτω, φυσικώτατα κεκανονισμένη ἐπὶ τῆς κινήσεως τῆς ὕλης. Ἀνθρωπότης πλήρης καὶ τελεία θὰ ᾔτο ἐκείνη, ἐν ἣ αἱ δύο μορφαὶ τῆς συνειδητῆς ἐνεργητικότητος θὰ ἔφθανον εἰς τὴν πλήρη τῶν ἀνάπτυξιν. Μεταξὺ τῆς τριαύτης ἀνθρωπότητος καὶ τῆς ὁμετέρας νοοῦνται, ἄλλως τε, πλεῖσται δυναταὶ διαμέσοι, ἀνταποκρινόμεναι εἰς ὅλους τοὺς βαθμοὺς τῆς διανοίας καὶ τῆς ἐνοράσεως, τοὺς ὁποίους δύναται τις νὰ φαντασθῇ. Εἰς τοῦτο ἔγκειται ὁ ρόλος τῆς ἐνδεχομενότητος ἐν τῷ νοητικῷ σχηματισμῷ τοῦ εἶδους ἡμῶν. Ἄλλη τις ἐξέλξις ἡδύνατο νὰ καταλήξῃ εἰς ἀνθρωπότητα περισσότερον ἀκόμη διανοητικήν, ἢ περισσότερον διαισθητικήν. Πράγματι, ἐν τῇ ἀνθρωπότητι τῆς ὁποίας ἀποτελοῦμεν μέρος, ἡ ἐνόρασις (διαίσθησις) ἔχει πλήρως σχεδὸν θυσιασθῇ εἰς τὴν διάνοιαν. Φαίνεται ὡσὺν ἡ συνειδησις, διὰ νὰ κατακτήσῃ τὴν ὕλην καὶ ν' ἀνακτήσῃ τὴν κυριαρχίαν ἑαυτῆς, νὰ ἠναγκάσθῃ ὥπως ἐξαντλήσῃ τὸ καλῦτερον μέρος τῶν δυνάμεών της. Ἡ κατάκτησις αὕτη, ὑπὸ τοὺς ἰδιαιτέρους ὅρους ὑφ' οὓς ἐγένετο, ἀπῆτει ὅπως ἡ συνειδησις προσαρμοσθῇ πρὸς τὰς ἑξεις τῆς ὕλης, συγκεντρώσῃ πᾶσάν της τὴν προσοχὴν ἐπ' αὐτῶν καὶ προσδιορισθῇ τέλος εἰδικώτερον εἰς διάνοιαν. Ἡ ἐνόρασις ὑπάρχει, ἐν τούτοις, ἀλλ' ἀόριστος καί, πρὸ παντός, διαλείπουσα. Εἶναι φανὸς σχεδὸν ἐσβεσμένος, ὅστις δὲν φέγγει εἰμὴ ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρόν, μόνις διὰ μερικὰς στιγμὰς. Ἀλλὰ φέγγει ἐκεῖ ὅπου πρόκειται περὶ ζωτικοῦ τινος συμφέροντος. Ἐπὶ τῆς προσωπικότητος ἡμῶν, ἐπὶ τῆς ἐλευθερίας μας, τῆς θέσεως ἣν κατέχομεν ἐν τῷ συνόλῳ τῆς φύσεως, ἐπὶ τῆς προελεύσεως καὶ τοῦ πεπωμένου ἴσως ἡμῶν, ρίπτει αὕτη τρεμοσδύνον καὶ ἀσθενὲς φῶς, ἀλλὰ τὸ ὅποῖον διαπερᾷ οὐχ ἥττον τὸ σκότος τῆς νυκτός, ἐντὸς τοῦ ὁποίου μᾶς ἀφῆνει ἡ διάνοια.

Τὰς ἐνοράσεις ταύτας, αἵτινες ἐξαφανίζονται καὶ δὲν φωτίζουν τὸ ἀντικείμενον αὐτῶν εἰμὴ ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρόν, ἡ φιλοσοφία ὀφείλει ν' ἀρπάσῃ, διὰ νὰ τὰς συγκρατήσῃ κατὰ πρῶτον, νὰ τὰς διαστείλῃ κατόπιν καὶ οὕτω νὰ τὰς συναρμόσῃ μετὰ τῶν. Ὅσον περισσότερον προχωρεῖ ἐν τῇ ἐργασίᾳ ταύτῃ, ἐπὶ τοσοῦτον ἀντιλαμβάνεται ὅτι ἡ ἐνόρασις εἶναι αὐτὸ τοῦτο τὸ πνεῦμα, καί, ὑπὸ τινὰ ἔννοιαν, αὕτη αὕτη ἡ ζωὴ ἡ διάνοια σχε-

διάζεται διὰ προβάσεώς τινος, ἥτις μιμεῖται τὴν πρόδασιν τὴν γεννήσασαν τὴν ὕλην. Οὕτως ἐμφανίζεται ἡ ἐνότης τοῦ πνευματικοῦ βίου. Δὲν θ' ἀναγνωρίσῃ τις τὴν ἐνότητα ταύτην, εἰμὴ τοποθετούμενος ἐν τῇ ἐνοράσει, ἵνα ἐκεῖθεν μεταβῇ εἰς τὴν διάνοιαν, διότι ἐκ τῆς διανοίας οὐδέποτε θὰ δυνηθῇ νὰ φθάσῃ εἰς τὴν ἐνόρασιν.

Ἡ φιλοσοφία μᾶς εἰσάγει οὕτως ἐν τῷ πνευματικῷ βίῳ. Καὶ μᾶς δεικνύει ταυτοχρόνως τὴν σχέσιν τοῦ πνευματικοῦ βίου πρὸς τὸν σωματικὸν βίον. Ἡ μεγάλη πλάνη τῶν πνευματικιστικῶν θεωριῶν ὑπῆρξεν ὅτι ἐπίστευον ὅτι, ἀπομονοῦσαι τὸν πνευματικὸν βίον πάντων τῶν ἄλλων καὶ ἐξαρτῶσαι αὐτὸν ἐν τῷ διαστήματι, ὅσον τὸ δυνατόν ὑψηλότερον ὑπὲρ τὴν γῆν, τὸν προεφύλασσαν οὕτως ἀπὸ πάσης προσβολῆς· ὥς νὰ μὴ τὸν ἐξέθετον ἀπλῶς οὕτως νὰ ἐκληφθῇ ὡς ἀποτέλεσμα ἀντικατοπτρισμοῦ! Βεβαίως ἔχουσι δίκαιον αὐταὶ ν' ἀκούωσι τὴν συνείδησιν, ὅταν ἡ συνείδησις βεβαιῇ τὴν ἀνθρωπίνην ἐλευθερίαν·—ἀλλ' ὑπάρχει καὶ διάνοια, ἥτις λέγει ὅτι τὸ αἷτιον προσδιορίζει τὸ ἀποτέλεσμά του, ὅτι τὸ αὐτὸ αἷτιον ἐπιφέρει τὸ αὐτὸ ἀποτέλεσμα, ὅτι τὸ πᾶν ἐπαναλαμβάνεται καὶ ὅτι τὸ πᾶν εἶναι δεδομένον. Ἔχουσι δίκαιον νὰ πιστεύωσιν εἰς τὴν ἀπόλυτον πραγματικότητα τῆς προσωπικότητος καὶ εἰς τὴν ἀνεξαρτησίαν αὐτῆς ἀπέναντι τῆς ὕλης·—ἀλλ' ὑπάρχει ἡ ἐπιστήμη, ἥτις καταδεικνύει τὴν ἀλληλεγγύην τοῦ συνειδησιακοῦ βίου καὶ τῆς ἐγκεφαλικῆς ἐνεργητικότητος. Ἔχουσι δίκαιον νὰ δίδωσιν εἰς τὸν ἄνθρωπον προνομιοῦχον θέσιν ἐν τῇ φύσει, νὰ θεωρῶσιν ὡς ἄπειρον τὴν ἀπόστασιν ἀπὸ τοῦ ζώου εἰς τὸν ἄνθρωπον·—ἀλλ' ὑπάρχει ἡ ἱστορία τῆς ζωῆς, ἥτις μᾶς καλεῖ νὰ παραστώμεν εἰς τὴν γένεσιν εἰδῶν διὰ τοῦ βαθμιαίου μεταμορφισμοῦ καὶ ἥτις φαίνεται ὡς νὰ ἐπαναποκαθιστᾷ τὸν ἄνθρωπον ἐν τῇ ζωϊκότητι. Ὅταν ἰσχυρόν τι ἐνστικτον κηρύσῃ τὴν πιθανὴν ἐπίβωσιν τοῦ προσώπου, ἔχουσι δίκαιον αἱ πνευματικιστικαὶ θεωρίαι νὰ μὴ κλείωσι τὰ ὦτα εἰς τὴν φωνὴν αὐτήν·—ἀλλ' ἐὰν ὑπάρχωσιν οὕτω «ψυχαι» ἱκαναὶ δι' ἀνεξάρτητον ζωὴν, πόθεν ἔρχονται αὗται; Πότε, πῶς διατὶ εἰσέρχονται ἐν τῷ σώματι τούτῳ, τὸ ὅποῖον βλέπομεν, ὑπὸ τὰ ὄμματα ἡμῶν, ἐξερχόμενον φυσικώτατα ἐξ ἐνὸς μικτοῦ κυττάρου ληφθέντος ἐκ τῶν σωματικῶν τῶν δύο γονέων; Πᾶσαι αἱ ἐρωτήσεις αὗται θὰ μείνωσιν ἀνευ ἀπκνήσεως, μία ἐνορατικὴ φιλοσοφία θὰ παραμείνῃ ἀρνησις

τῆς ἐπιστήμης, θάπτον ἢ βράδιον θὰ σαρωθῇ ὑπὸ τῆς ἐπιστήμης, ἂν δὲν ἀποφασίσῃ νὰ ἴδῃ τὸν σωματικὸν βίον ἐκεῖ ὅπου πράγματι εἶναι, ἐπὶ τῆς ὁδοῦ τῆς ἀγούσης εἰς τὸν πνευματικὸν βίον. Ἀλλὰ τότε πλέον δὲν θὰ ἔχῃ νὰ ἀσχοληθῇ μετὰ ταῦτα ἢ ἐκεῖνα τὰ ὠρισμένα ἔνδεια ὄντα. Ἡ ζωὴ ὁλόκληρος, ἀπὸ τῆς ἀρχικῆς προώσεως ἣτις τὴν ἐξετίναξεν ἐν τῷ κόσμῳ, θὰ τῇ φανῇ ὡς κύμα τι, τὸ ὁποῖον ἀνέρχεται καὶ τὸ ὁποῖον ἐναντιοῦται εἰς τὴν κατιοῦσαν κίνησιν τῆς ὕλης. Ἐπὶ τοῦ μεγαλυτέρου μέρους τῆς ἐπιφανείας, εἰς διάφορα ἐπίπεδα, τὸ ρεῦμα μετετρέπη ὑπὸ τῆς ὕλης εἰς δίνην τινὰ ἐπὶ τόπου. Ἐπὶ ἐνὸς μόνον σημείου διέρχεται ἐλευθέρως πκρασῶρον μεθ' ἑαυτοῦ τὸ ἐμπόδιον, τὸ ὁποῖον θὰ ἐπιβραδύνῃ μὲν τὴν πορείαν του, ἀλλὰ δὲν θὰ τὴν ἀναστείλῃ. Εἰς τὸ σημεῖον αὐτὸ εἶναι ἡ ἀνθρωπότης· κατὰ τοῦτο εἶναι προνομίουχος ἡ θέσις ἡμῶν. Ἀφ' ἑτέρου, τὸ ἀνερχόμενον τοῦτο κύμα εἶναι συνειδήσις καὶ, ὡς πᾶσα συνειδήσις, περικλείει ἀναριθμήτους δυναμικότητας ἀλληλεπιδουμένους, αἵτινες, κατὰ συνέπειαν, δὲν ἀρμόζονται οὔτε εἰς τῆς ἐνότητος τὴν κατηγορίαν οὔτε εἰς τὴν τῆς πολλαπλότητος, ὑπαρχούσας διὰ τὴν ἄδραν ὕλην. Μόνη ἡ ὕλη, τὴν ὁποίαν σύρει μεθ' ἑαυτοῦ καὶ εἰς τὰ διάκενα τῆς ὁποίας εἰσχωρεῖ, δύνανται νὰ διαιρέσῃ τὸ κύμα τοῦτο εἰς διακρίτους ἀτομικότητας. Τὸ ρεῦμα διέρχεται, λοιπόν, διὰ μέσου τῶν ἀνθρωπίνων γενεῶν, ὑποδιαιρούμενον εἰς άτομα· ἡ ὑποδιαίρεσις αὕτη ἦτο ἀορίστως διαγεγραμμένη ἐν αὐτῷ, ἀλλὰ δὲν θὰ ἐξεφαίνετο ἄνευ τῆς ὕλης. Οὕτω, δημιουργοῦνται ἀκαταπύστως ψυχαί, αἵτινες ἐν τούτοις προὔπῃρχον ὑπὸ τινι ἔννοιαν. Οὐδὲν ἄλλο εἶναι αὗται παρὰ τὰ ρύχια, εἰς τὰ ὁποῖα καταμερίζεται ὁ μέγας ποταμὸς τῆς ζωῆς, ρέων διὰ μέσου τοῦ σώματος τῆς ἀνθρωπότητος. Ἡ κίνησις ἐνὸς ρεύματος διακρίνεται ἐκείνου τὸ ὁποῖον διασχίζει, καίτοι προσχρόζεται ἀνγκυλίως πρὸς τὰς ἀνακαμπὰς τοῦ ἐδάφους. Ἡ συνειδήσις εἶναι διάκριτος τοῦ ὁργανισμοῦ, τὸν ὁποῖον ἐμψυχώνει, καίτοι ὀφίσταται ἐν αὐτῷ μεταβολὰς τινάς. Ὅπως αἱ ἐνδύναμοι δράσεις, τῶν ὁποίων μία συνειδησιακὴ κατάστασις περιλαμβάνει τὸ σχέδιον, λαμβάνουσιν ἐν πάσῃ στιγμῇ, ἐντὸς τῶν νευρικῶν κέντρων, ἀρχὴν τινὰ ἐκτελέσεως, ὁ ἐγκέφαλος ὑποσημειοῖ ἐν πάσῃ στιγμῇ τὰς κινητηρίους συναρθρώσεις τῆς συνειδησιακῆς καταστάσεως· ἀλλ' ἐκεῖ περιορίζεται ἡ ἀλληλεξάρτησις τῆς συνειδήσεως καὶ τοῦ ἐγκεφάλου· ἡ τύχη τῆς συνειδήσεως δὲν

εἶναι συνδεδεμένη, ἔνεκα τούτου, μὲ τὴν τύχην τῆς ἐγκεφαλικῆς ὕλης. Τέλος, ἡ συνείδησις εἶναι οὐσιαστικῶς ἐλευθέρη· εἶναι αὕτη αὕτη ἡ ἐλευθερία· ἀλλὰ δὲν δύναται νὰ διέλθῃ τὴν ὕλην, χωρὶς νὰ τοποθετηθῇ ἐπ' αὐτῆς, χωρὶς νὰ προσαρμοσθῇ πρὸς αὐτήν· ἡ προσαρμογὴ αὕτη εἶναι ὅ,τι ὀνομάζομεν διανοητικότητα· καὶ ἡ διάνοια, στρεφόμενη πρὸς τὴν δρῶσαν, δηλαδὴ ἐλευθέραν, συνείδησιν, τὴν ἀναγκάζει φυσικὰ νὰ εἰσέλθῃ ἐντὸς τῶν πλαισίων, εἰς ἃ ἔχει τὴν συνήθειαν νὰ βλέπῃ τὴν ὕλην καταχωρουμένην. Θὰ ἀντιλαμβάνεται, λοιπόν, πάντοτε τὴν ἐλευθερίαν ὑπὸ μορφήν ἀναγκαιότητος· πάντοτε θὰ παραμελῇ τὸ μέρος τοῦ νεωτερισμοῦ καὶ τῆς δημιουργίας τῆς συμφυοῦς εἰς τὴν ἐλευθέραν πρᾶξιν, πάντοτε θὰ ὑποκλίσσεται εἰς αὐτὴν ταύτην τὴν δρᾶσιν τεχνητὴν τινα καὶ κατὰ προσέγγισιν μίμησιν, ἐπιτυχχανομένην διὰ τῆς συνθέσεως τοῦ παλαιοῦ μὲ τὸ παλαιὸν καὶ τοῦ αὐτοῦ μὲ τὸ αὐτό. Οὕτως, εἰς τὰ ὄμματα μιᾶς φιλοσοφίας, ἥτις καταβάλλει προσπαθείας ν' ἀνεκροφῇ τὴν διάνοιαν ἐν τῇ ἐνοράσει, πολλὰ δυσχέρειαι ἐξαφανίζονται ἢ ἐλαφρύνονται. Ἀλλὰ τοιαύτη τις θεωρία δὲν εὐχεραίνει μόνον τὸν διαλογισμὸν. Μᾶς παρέχει ἐπίσης περισσοτέραν δύναμιν διὰ νὰ δράσωμεν καὶ νὰ ζήσωμεν. Διότι, μὲ αὐτήν, δὲν αἰσθανόμεθα πλέον ἑαυτοὺς ἀπομεμονωμένους ἐν τῇ ἀνθρωπότητι, ἡ ἀνθρωπότης ἐπίσης δὲν μᾶς φαίνεται ἀπομεμονωμένη ἐν τῇ φύσει, τῆς ὁποίας δεσπόζει. Ὅπως ὁ ἐλάχιστος κόκκος κόνεως εἶναι ἀλληλέγγυος ὁλοκλήρου τῆς ἡλιακοῦ ἡμῶν συστήματος, παρχυρόμενος μετ' αὐτοῦ ἐν τῇ ἀδιαιρέτῳ ταύτῃ κατιούσῃ κινήσει, ἥτις εἶναι αὕτη αὕτη ἡ ὕλικότης, οὕτως ὅλα τὰ ἐνόργανα ὄντα, ἀπὸ τοῦ κατωτάτου μέχρι τοῦ πλέον ἀνεπτυγμένου, ἀπὸ τῶν πρώτων ἀρχῶν τῆς ζωῆς μέχρι τοῦ καιροῦ μας καὶ καθ' ὅλους τοὺς τόπους καὶ καθ' ὅλους τοὺς χρόνους, οὐδὲν ἄλλο παρὰ καθιστῶσιν αἰσθητὴν εἰς τοὺς ὀφθαλμοὺς ἡμῶν ἑνιαίαν τινὰ πρόωσιν, ἀντίστροφον τῆς κινήσεως τῆς ὕλης καί, καθ' ἑαυτήν, ἀδιαιρέτον. Ὅλα τὰ ζῶντα συνέχονται καὶ ὅλα ὑπείκουσιν εἰς τὴν αὐτὴν φοβερὰν ὥσιν. Τὸ ζῶον λαμβάνει τὸ ὑπομόχλιόν του ἐπὶ τοῦ φυτοῦ, ὁ ἄνθρωπος ἱππάζεται ἐπὶ τῆς ζωϊκότητος καὶ ἡ ἀνθρωπότης ὁλόκληρος, ἐν τῷ διαστήματι καὶ ἐν τῷ χρόνῳ, εἶναι τεραστίαι τις στρατιᾶ καλπάζουσα παρὰ τὸ πλευρὸν ἐκάστου ἡμῶν, ἔμπροσθεν καὶ ὀπισθεν ἡμῶν, ἐν ἀκρατήτῳ ἐφόδῳ, ἱκανῇ ν' ἀνατρέψῃ πάσας τὰς ἀντιστάσεις καὶ νὰ ὑπερβῇ πολλὰ ἐμπόδια, καὶ αὐτὸν ἔτι τὸν θάνατον ἴσως.